

ISTARSKI SJENIK - *TETTOIA*

BRANKO ĐAKOVIĆ
Odsjek za etnologiju,
Filozofski fakultet
41000 Zagreb, Đ. Salaja 3

UDK 39:631.353(497.13 Istra)
Pregledni članak
Primljeno 15. III. 1993.

U tekstu se problematizira pojava i rasprostranjenost specifičnoga gospodarskog objekta na području Istre, za spremanje sijena i slame, a pod nazivom *tettoia* (*trtoja, lotrija*).

Nikada ne možemo obuhvatiti sva značenja neke stvari, jer da obuhvatimo sva značenja, moramo obuhvatiti sav svijet sa svim različitostima njegovih značenja.

P. D. Ouspensky, *Tertium organum*,
Zagreb, 1990:134.

U užemu smislu *tettoiu* bismo mogli promatrati i tumačiti u okvirima zavičajne, regionalne ili možda čak i endemske ruralne arhitekture istarskih prostora. Pojavom i funkcijom ovaj jednostavni gospodarski objekt svojim konstrukcijskim odlikama i vrstom građevnog materijala znatno odstupa od poznate paradigme istarskoga graditeljstva i na posve osebujan način uklapa se u prostor seoske okućnice. Isto tako svojom neobičnom voluminoznošću čini čudan sklad s cijelim ambijentom u kome nerijetko nenametljivo dominira.

Raspravljajući općenito o ovoj vrsti sjenika, njihovoj starosti i porijeklu u Europi, pojavu *tettoia* (ne navodeći i nazive pod kojima ih prepoznajemo) prvi put na našim prostorima spominje poljski etnolog Moszynski u nekim selima Slovenije i zapadne Hrvatske, tvrdeći da su novijeg porijekla i nepoznati u ostalim južnoslavenskim područjima (Moszynski, 1929:231-232).

Zanimljiva je činjenica da su *tettoie* sve do danas ostale na marginama istraživanja domaćih etnologa. Rijetko nailazimo samo na sporadične prikaze četrdeset i više godina poslije Moszynskoga. Tako Ivo Jardas bilježi da "...kolnicu uz kuću zovu *tettoia*" (Jardas, 1971:28), a Jelka Radauš-Ribarić piše: "U srednjoj Istri neke su gospodarske zgrade, npr. kolnica, podignute s kosturom od greda koji su ispunjeni šibljem, a krov je od slame. Slična su i spremišta za sijeno zvana *tetoje, trtoje*." (Radauš-Ribarić, 1975:11)

Beata Gotthardi-Pavlovsky zapisala je: "Od posebnih tipova ad hoc podignutih nadstrešnica, potrebno je spomenuti onu za držanje slame, koja je zapravo pomični slamnati krov šatorastog oblika, okomito pokretan na četiri stupa (*tetoša*) pretežno na srednjem dijelu

Istre", i pri tome navodi Brgud u Labinštini (Gotthardi-Pavlovsky, 1980:253). Posljednji, ali i opširniji, zapis koji mi je bio dostupan donosi Just Ivetac koji je između ostalog napisao: "Spremanje sijena za zimsku ishranu stoke istarski poljoprivrednici obavljaju uglavnom na tri načina - postavljaju ga u potkrovlje svojih štala (dvora), slažu ga u obliku kopa i polažu ispod lotrija ili trtoja, karakterističnih građevina s pomičnim krovom, što se prema potrebi diže i spušta duž četiri stupa... Spremište za sijeno pod pomičnim krovom se u sjevernoj Istri zove, najčešće lotrija, a u njezinom južnom dijelu - trtoja (tal. *tettoia*). Radi se, uglavnom, o krovu s četiri "vode", što se prema potrebi diže i spušta, a zaustavlja se klinovima zabijenim u rupe četiriju drvenih stupova. U istočnom dijelu pazinske općine, osobito na području Bataluga, postoje zanimljive trtoje s krovovima na dvije vode, a na njihovim čelima otvaraju se mali ulazi s vratnicama. U zadnje doba su se te trtoje počele rušiti, što predstavlja veliku štetu, s obzirom na to da one predstavljaju zasebnu vrst graditeljstva u seoskim gospodarstvima Istre. Krovovi svih starijih lotrija ili trtoja pokriveni su slamom od raži (šegale) ili raznim močvarnim biljkama. Oni se sastoje od toga laganog materijala da bi se, prema potrebi (prema tome koliko je krme pod lotrijom) mogli lakše pomicati s uglovima nadjenutim u drvene stupove. U zadnje vrijeme se krovovi moderniziraju - umjesto raženom slamom i šašom, pokrivaju se limom, a drveni stupovi zamjenjuju željeznima. Tako duže traju, osobito kad su metalni dijelovi premazani zaštitnim bojama. Pri modernizaciji lotrija najveća novost sastoji se u tome što su na njoj instalirani zasebni čekrki i kolature, pa se pokretanjem ručica s kočnicama na svakom od četiriju stupova bez većeg napora može spuštati i dizati krov. Takve mehanizirane lotrije su si prvi podigli metalni radnici i inženjeri strojarstva za svoje rođake, ali i za vlastite potrebe." (Ivetac, 1987:133-135)¹

U vrijeme nekoliko kraćih boravaka u Istri od 1974. do 1986. godine evidentirao sam u više sela postojanje *trtoja*, ali nisam bio u mogućnosti provesti opsežnija istraživanja. Uglavnom se radilo o tipovima jednostavne konstrukcije s pomičnim kupolastim ili piramidalnim četveroslivnim, a rjeđe dvoslivnim krovom. Krov je u većini slučajeva pokriven *šegalom*, *rženicom* (raženom slamom) kako je to inače u ranije doba bilo uobičajeno i na drugim gospodarskim objektima u unutrašnjosti Istre. Krovna konstrukcija u bazi počiva na *talarima*, prema vrhu završava vertikalno položenim drvenim oblicama koje se zovu *konji* i koje su utaknute u *cok* ili *špič*, šestero ili osmerokutno oblikovan masivan drveni trupac². Ovakvo krovište naslanja se na četiri, u zemlju pobodena, *stožera* ili *trtoša*, visine četiri do šest metara. Na svakomu od ovih stupova (od drača, kestena ili jasena) izbušene su rupe u razmaku cca 50 cm, tako da se uticanjem drvenoga klina (*trn*) može po visini pomjerati zavisno od količine sijena ili slame. U tlocrtu objekt je kvadratičan ili pravokutan 4x6 ili 4x5 metara. U novije vrijeme, kako je to već navedeno (Ivetac), krov se pomiče pomoću kolutura, a krovne plohe su nerijetko od lima.

¹ Na ovaj tekst skrenuo mi je pažnju Josip Miličević, kojemu se ovom prilikom zahvaljujem. Uz to, J. Miličević u knjizi *Narodna umjetnost Istre* (1988:87) prilaže fotografiju nekoliko *tettoja* u selu Gračisce.

² U talijansko-hrvatskim rječnicima postoji poseban izraz *tettoia* (*oia*) sa značenjem: zaštitni krov na stupovima, krov, suša, sklonište - inače nepoznate etimologije; a *trta* se u *Rječniku hrvatskog ili srpskog jezika* JAZU (sv. 78, 1966) objašnjava kao vinova loza, svako pletano uže, gužva, ličina. Katkada se i u narodu nailazi na pojam *trta* koji može značiti i raženu slamu ili gužvu od ražene slame.

Tettoie u Jurićima, snimio Pero Dabac, 1986.

Ove sjenike s mobilnim krovom postavljenim na četiri drvena stupa evidentirao sam u selima Rovinjštine (Pamići, Kablari, Antončići, Rovinjsko Selo) pod nazivom *tetoja*, a u Jurićima i Kuharima pod nazivom *trtoja*. U selu Krajar Brijeg u blizini Žminja zabilježio sam naziv *pitoja*. Zanimljivo je i nekoliko *trtoja* u selu Modrušani kod Kanfanara, koje su podignute na jednom stožeru, i s krovom poput kišobrana.

Za bolje razumijevanje opstojnosti *trtoja*, još i danas u Istri, neophodna su i daljnja, prije svega komparativna istraživanja o njihovoj pojavi i rasprostranjenju izvan usko ograničenog istarskog geografskog i kulturnog prostora. Značajan prilog takvim istraživanjima svakako su podaci koje je iznio naš eminentni etnolog Milovan Gavazzi, koji se zainteresirao za ovaj gospodarski objekt prilikom terenskoga istraživanja u Karpatima 1926. godine. Naime, slijedeći prijašnje bilješke Ivana Franka o etnografskoj ekspediciji u Bojkovštini, Gavazzi konstatira postojanje takvoga objekta pod nazivom *oborih*, a koji može služiti za smještaj sijena, slame, žita i da u njegovom donjem dijelu može biti smještena staja, neko spremište ili pivnica (Gavazzi, 1928)³.

Dosta opsežan rad o ovoj problematici napisao je Krzysztof Kwasniewski 1965. godine na temelju istraživanja provedenih deset godina prije, u 336 sela u Poljskoj, a za potrebe Poljskoga etnografskog atlasa. Kwasniewski na osnovi nekih prijašnjih istraživanja

³ Gavazzi još jednom navodi *oborih* i to u terenskim bilježnicama iz 1938. godine za okolicu Bjelovara, a koje se nalaze u arhivu Odsjeka za etnologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

i oslanjajući se na vlastiti terenski rad pokušava utvrditi etimologiju naziva *brog*, *brodlo*, *oborog*, *oboroh*. Izradio je i šest karata na kojima su prikazana rasprostranjenja pojedinih naziva u Poljskoj, funkcije objekata (smještaj nemlaćenoga žita, slame, sijena i sl.), zatim područja objekata s fiksiranim krovom (a pod istim nazivom) sa stajom, spremištem ili pivnicom u donjemu ograđenom dijelu, te raznolike oblike krovišta i vrste pokrova⁴. *Brog* (*trtoja*) poznat je u Litvi pod nazivom *bragas*, *baragas*, u Latviji *braga*, u Estoniji također u sličnim varijantama, u Bjelorusiji - *abarag*, a u predjelima Karpata (naročito kod Hucula i Bojka) kao *oborig*, *oborog* ili *oboroh*. Pod nazivom *abara*, *trtoja* je poznata i u sjevernim i sjeveroistočnim dijelovima Mađarske, a sporadično i u sjevernim područjima Rumunjske. Pored ovakvog rasprostranjenja i naziva i objekta (uključujući i neke dijelove Ukrajine) povremeno se upotrebljavaju i posebni nazivi za sam krov koji može biti pokriven slamom, šindrom, šašom, trskom i sl. Tako npr. *helm*, *sopa*, *latorka*, *šapka*, *kopa*⁵. Većina se autora slaže u mišljenju da naziv *brog* i drugi, dolaze od njemačkog *Berg*, odnosno gotskog *baïrgan* i staro-gornjonjemačkoga *bergan*, germanskoga *Helm*, staroindijskog *hjelm* i staropruskog *ilmis*. Iz toga su nastale izvedenice sa značenjem šljem, kaciga, šapka, kapa i sl.

Po svojoj prilici pojava *trtoje*, za ovaj rad u manje važnim varijantama, može se utvrditi u zapadnoj Europi jer je bila poznata i u Engleskoj u 15. stoljeću kao žitnica, a oko 1740. kao sjenik, a spominjala se i kao *holandski plast*.

Brog je kod zapadnih i Polapskih Slavena u ranomu srednjem vijeku bio dobro poznat, a onda se širio u ostala područja. Prema radu B. Schiera iz 1966. godine *Hauslandschaften und Kulturbewegungen in oestlichen Mitteleuropa* bio je poznat kao *berge* i *barg* u prvoj polovici 8. stoljeća. *Brog* se pojavljuje i kao grb nekih poljskih plemićkih obitelji iz 1343. i 1406. godine, a potom i na gravuri u drvetu iz 1574. godine (Tadeusz, 1948-51:309).

U jednoj mađarskoj županiji 1641. godine na jednomu gospodarstvu spominju se četiri *abare* žita, dvije ječma, pet zobi i tri prazne *abare*, a godine 1791. Janos Nagyvathy predlaže upotrebu "... između četiri jelove grede postavljenog krova koji se vertikalno pomjera..." (Paladi-Kovacs, 1982:250).

Interesantan je podatak koji donosi P. Scheurmeier 1943. godine da je sjenik s pokretnim krovom poznat u sjevernotalijanskom području (Galizzano), a u drugim krajevima Italije da nije evidentiran (prema: Dumpe, 1982:137-139).

Osim u Istri, opstojnost *trtoja* na ostalim južnoslavenskim prostorima utvrđena je vrlo rijetko i nikada na širem i cjelovitom prostoru. Uz već spomenuti Gavazzijev podatak koji se odnosi na okolicu Bjelovara, u fotodokumentaciji Odsjeka za etnologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, pod evidencijskim brojem 1316, postoji fotografija snimljena 1956. godine u Jakovlju u Hrvatskom zagorju, na zapadnim obroncima Medvednice. Uz fotografiju ne postoji detaljan opis, samo je navedeno da se radi o sjeniku. Ovaj sjenik oblikom potpuno liči na *trtoju* s četveroslivnim krovom, i po svemu sudeći krov nije pomičan. Krovište je pokriveno raženom slamom kao i još jedan gospodarski objekt u njegovoj neposrednoj

⁴ Prilikom boravka u Krakovu 1989. godine, u dokumentaciji Poljske akademije nauka, pronašao sam nekoliko fotografija *broga* (jednog ili više njih na okupu) iz više poljskih vojvodstava, a snimljene su od 1955. do 1976. godine.

⁵ *Brog* upravo znači nastrešnica, streha, zaštitni krov, a na slično značenje upućuje i većina ostalih naziva.

blizini (čini se staja). Kao i najveći broj *trtoja* u Istri, ni ovaj primjerak u donjem dijelu nema nikakvih zatvorenih prostora, koji bi bili u funkciji spremišta ili slično, pa je očito služio kao nadstrešnica za slamu i sijeno. Pojedinačne objekte sličnih konstrukcijskih osobina zamijetio sam unazad nekoliko godina i u nekim selima zagrebačkog Prigorja sjeverozapadno od Sesveta (Kučilovina, Planina Gornja)⁶.

Indikativni su podaci kojima se potvrđuje *trtoja* u selima zapadnobosanske Posavine u okolini mjesta Prnjavor i Derventa, te nešto južnije, oko Tešnja. U ovim slučajevima rašireni su nazivi *oborog*, *oborih*, *sergen*, a graditelji ili posjednici ovih objekata u pravilu su doseljenici koji su tu naseljeni iz Galicije potkraj XIX. ili početkom XX. stoljeća (Drljača, 1978; Mileusnić, 1987).

Na temelju podataka kojima raspoložemo Istra je vjerojatno sjeverozapadna, a bosanska Posavina (ili neki njezini dijelovi) jugoistočna granica raširenja *trtoje* na južnoslavenskim područjima. Međutim, dok je u Istri raširena na širem i kompaktnijem području, to se ne bi moglo reći za ostale krajeve. Stoga je ona danas samo specifičnost graditeljske baštine istarskog poluotoka. Na osnovi uvida u dostupnu i prezentiranu građu, *trtoja* je nesumnjivo gospodarski objekt velike starine i znatnog raširenja na prostorima srednje i istočne Europe. Njezin unos na južnoslavenska područja vjerojatno se može datirati u konac XIX. stoljeća kada su bila intenzivnija migracijska strujanja u Austro-Ugarskoj Monarhiji. U svakom slučaju, ona je na ovim prostorima ostatak stotinjak godina stare europske graditeljske baštine. Imajući u vidu značajne ekonomske promjene i razvoj drugih privrednih potencijala Istre, izvjesno je da *trtoja* gubi važnost kao gospodarski objekt, a kako se ne vidi mogućnost njezine prenamjene u druge svrhe (možda turističke), za očekivati je da i prestane biti dio ambijenta i ruralnog prostora u kome je nerijetko i dominirala.

⁶ Prema informaciji koju mi je priopćio Ivica Šestan, takvih objekata ima i u okolici Kašine i Laza.

LITERATURA

Drljača, Dušan: Poljaci u Derventi i okolici, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, Etnologija, N. S. 30-31 (1975/76), Sarajevo, 1978, str. 237-261.

Dumpe, Linda: Einrichtungen und Gebäude zur Heuaufbewahrung in Lettland (19. und Beginn des 20. JH.), *Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae* 31 (1-4), Budapest, 1982, str. 137-159.

Gavazzi, Milovan: Karpatoruske prispevky, *Zvlastni otisk z Narodopisneho Vestniku Československeho* XIX, číslo 4, (s puta 1926), str. 282 (14), 283 (15), 284 (16).

Gotthardi-Pavlovsky, Beata: Osnovna etnografska obilježja istarskog ruralnog prostora, Tradicionalna stambena kuća, 29. savjetovanje udruženja Arbeitskreis für Hausforschung, Zagreb, 28. VIII.-1. IX. 1978, Zagreb, 1980.

Ivetac, Just: Slikovite kope i mehanizirane lotrije, *Kalendar Jurina i Franina*, Pula, 1987, str. 133-135.

Jardas, Ivo: *Po grožnjanskom krasu (ljudi, običaji, folklor)*, Buje, 1971.

Kwasniewski, Krzysztof: Brogi jako element zagrodi chłopskiej w Polsce (na podstawie badan etnograficznych w 1955 roku), *Etnografia polska* IX, 1965, str. 103-121.

Magitič, I. R.: Žitlovi ta gospodarski budivli dvoru, u: *Narodna arhitektura ukrajinskih Karpat XV-XX st.*, Kiev, 1978, str. 84-86.

Mileusnić, Zlatko: Narodna privreda tešanjskog kraja, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, Etnologija, N. S. 41-42, Sarajevo, 1987, str. 26-67.

Milićević, Josip: *Narodna umjetnost Istre*, Zagreb, 1988.

Moszynski, Kazimierz: *Kultura ludowa Slovan*, część I, Kultura materijalna, Krakow, 1929.

Paladi-Kovacs, Attila: Ein Wirtschaftsgebäude im Karpatenbecken, Abara (Heuberg), *Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae* 31 (1-4), Budapest, 1982, str. 249-269.

Ribarić-Radauš, Jelka: *Narodni život Istre*, Etnografski muzej, Zagreb, 1975.

Sewerin, Tadeusz: Ikonografia etnograficzna, *Lud* XXXIX, Krakow-Poznan, 1948-1951.

TETTOIA - AN ISTRIAN HAY-LOFT

Summary

Tettoia (*trtoja*) is a specific farm object made from four wooden poles on which rests a vertically mobile, most often pyramidal roof, covered with rye straw. It is used for storing hay and straw. Sporadically it can be found also in other parts of South Slavic regions, and presumably its origins are very ancient. This object is common throughout Western and Central Europe and as far as Carpathian mountains and Baltic regions of former Soviet Union, where it is known as *brog*, *oborih*, *oborog*, *brožina*, *abara*, etc.